

*Materiał roboczy opracowany przez Regionalny Panel Ekspertów
oraz Regionalne Forum Inicjatyw Pozarządowych województwa warmińsko-mazurskiego
będący podstawą do dyskusji podczas VII Ogólnopolskiego Forum Inicjatyw Pozarządowych
przygotowany na potrzeby strategii rozwoju sektora obywatelskiego*

EKONOMIZACJA SEKTORA POZARZĄDOWEGO POD KĄTEM DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ

Wielkopolski Regionalny Panel Ekspertów, biorąc pod uwagę potrzeby, potencjał sektora i sytuację społeczno-gospodarczą w Polsce, pracował nad możliwością wykorzystania działalności gospodarczej przez organizacje pozarządowe w szerszym zakresie niż to jest obecnie. Mamy świadomość, że prowadzenie działalności gospodarczej nie dotyczy wszystkich organizacji III sektora (części nigdy nie będzie dotyczyć), może stać się jednak w najbliższym czasie ważnym źródłem finansowania działań znacznie większej liczby organizacji pozarządowych w Polsce.

Opracowanie: Ewa Gałka, Justyna Schaefer-Kurkowiak

Wprowadzenie

Organizacje pozarządowe aby mogły realizować swoje cele statutowe muszą dysponować adekwatnymi środkami finansowymi. Przychody z działalności gospodarczej¹ nie stanowią ani dużego ani stabilnego źródła finansowania działań². Tymczasem realizacja działalności nastawionej

¹ Działalnością gospodarczą jest zarobkowa działalność wytwórcza, budowlana, handlowa, usługowa oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie kopalin ze złóż, a także działalność zawodowa, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły' Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z dnia 2 lipca 2004 r. (Dz. U. 2010 Nr 220, poz. 1447), art. 2.

na zysk może stać się pożądanym kierunkiem, pozwalającym na uniezależnienie się od źródeł publicznych, w tym pochodzących z zasobów Unii Europejskiej. Niski odsetek pozyskiwania środków z zysku z prowadzonej działalności gospodarczej może być wynikiem niewystarczającej wiedzy na ten temat oraz nieświadomości w zakresie możliwości prawnych³. Oczywiście, działalność gospodarcza nie może stanowić celu działania fundacji bądź stowarzyszenia i należy traktować ją wyłącznie jako źródło dochodu o charakterze pomocniczym, jednak w stosunku do innych źródeł stanowić winna formę zamkniętego programu funkcjonowania organizacji⁴. Działalność gospodarcza powinna wspierać rozwój działalności statutowej tak, by można efektywnie realizować cele, dla których dany podmiot został powołany.

Diagnoza sytuacji organizacji pozarządowych w kontekście ekonomizacji III sektora

Do najczęściej wykorzystywanych źródeł finansowania działalności organizacji III sektora należą składki członkowskie (korzysta z nich 59% organizacji, jednak w większości przypadków nie mają dużego znaczenia dla ich budżetu), środki samorządowe (uzyskuje je 47% organizacji i dla większości stanowią one bardzo ważne, o ile nie kluczowe źródło przychodu) oraz darowizny (28% organizacji wykazuje darowizny od instytucji i firm, tyle samo od osób indywidualnych, wliczając w to zbiórki publiczne i kampanie).⁵

Organizacje rzadziej decydują się na prowadzenie działalności gospodarczej niż odpłatnej⁶. Wśród organizacji warszawskich zauważalny jest znaczący wzrost organizacji prowadzących działalność odpłatną na przestrzeni ostatnich lat (w 2006 r. odsetek ten wynosił 14,7%, a w 2004 r., krótko po wprowadzeniu takiej możliwości, ok. 4%). Z kolei coraz mniej organizacji decyduje się na rozpoczęcie działalności gospodarczej – w

² Przychody z działalności gospodarczej lub odpłatnej prowadzonej przez fundacje stanowią 6%; na podst. Najczęściej wskazywane źródła przychodów organizacji, Fundacje korporacyjne w Polsce. Raport z badania 2012, Wyd. Forum Darczyńców 2012.

³ Dla stowarzyszeń reguluje to prawo o stowarzyszeniach: art. 34 *Stowarzyszenie może prowadzić działalność gospodarczą według ogólnych zasad określonych w odrębnych przepisach. Dochód z działalności gospodarczej stowarzyszenia służy realizacji celów statutowych i nie może być przeznaczony do podziału między jego członków.* W przypadku fundacji reguluje to ustawa o fundacjach: art. 5 punkt 5: *Fundacja może prowadzić działalność gospodarczą w rozmiarach służących realizacji jej celów.*

⁴ Por. Model zarządzania organizacją pozarządową BINGO, red. E. Gałka, ORGANIZACJA 2.0. Jak zarządzać organizacją pozarządową prowadzącą działalność gospodarczą?, Wyd. Centrum PISOP 2014.

⁵ http://civicpedia.ngo.pl/files/civicpedia.pl/public/2012_Klon_ZycieCodzienneNGO.pdf

⁶ Więcej: Działalność gospodarcza i odpłatna w organizacjach pozarządowych, Wyd. Centrum Rozwoju Inicjatyw Społecznych CRIS i Bielskie Stowarzyszenie Artystyczne „Teatr Grodzki” 2010.

2008 r. jej prowadzenie zadeklarowało 7% organizacji, podczas gdy w 2004 r. było to 16%. Zauważalnym trendem jest częstsze prowadzenie działalności gospodarczej w Warszawie (ponad 36% organizacji), niż na terenach wiejskich, gdzie jest ich niemal trzykrotnie mniej. Dodatkowo prowadzenie działalności gospodarczej jest znacznie częstsze wśród dużych organizacji pozarządowych (w grupie najzamożniejszych organizacji o rocznych przychodach powyżej 1 mln zł działalność taką prowadzi około 64%).⁷

Jeśli chodzi o charakterystykę prowadzenia działalności gospodarczej, najczęściej (dotyczy to ok. 80% organizacji prowadzących działalność gospodarczą) jest ona prowadzona wewnątrz struktury organizacyjnej, jako jeden z programów organizacji (bez wyodrębnienia), a jej przedmiot w całości lub dużej części pokrywa się z działalnością statutową organizacji (dotyczy to ok. 60% organizacji prowadzących działalność gospodarczą)⁸. Aktywność podejmowana w ramach działalności gospodarczej ma różnorodny charakter, jej rodzaje obejmują większość działań Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD). Coraz częściej stowarzyszenia i fundacje powołują wspólnie z innymi osobami prawnymi, w tym innymi organizacjami pozarządowymi spółdzielnie socjalne oraz spółki, w tym non-profit jako przejaw swojej działalności gospodarczej.

W 2008 r. 40% organizacji prowadzących działalność gospodarczą zadeklarowało zysk, prawie połowa stwierdziła brak znaczących wpływów z tego źródła, a 10% – poniesienie strat.⁹ Działalność gospodarcza w 2011 roku podejmowana była przez 9% NGO, stanowiąc dominujące źródło u 5% z nich. Mediana przychodów w tym samym okresie stanowiła 49 865 zł. Zaś udział działalności gospodarczej jako źródła w całości przychodów sektora wynosił w 2011r. 10% (analogicznie: 21% w 2003, 14% w 2005, 5% w 2007 i 12% w 2009 roku). Analogicznie Źródła samorządowe: 17% w 2003 r., 15% w 2005, 12% w 2007 r., 16% w 2009 r. oraz 19% w 2011 r., odpłatna działalność statutowa w całości budżetu NGO wyniosła: w 2003 r. - 5%, w 2005 r. - 6%, w 2007 r. - 5%, 2w 2009 r. - 7% orz w 2011 r. - 6%.¹⁰

⁷ Ekonomizacja organizacji pozarządowych. Możliwość czy konieczność?, Jan Jakub Wygnański, Wyd. Klon/Jawor 2008.

⁸ Bariery w rozwoju ... op. cit.

⁹ http://civicpedia.ngo.pl/files/civicpedia.pl/public/2012_Klon_ZycieCodzienneNGO.pdf

¹⁰ Podstawowe fakty o organizacjach Pozarządowych. raport z badania 2012, Klon/Jawor

Rozwój ekonomizacji NGO pod kątem działalności gospodarczej – rekomendacje

Ludzie w organizacjach a działalność gospodarcza

Wnioski i rekomendacje	Adresaci rekomendacji	Proponowany sposób wdrażania
<p>-brak/ małe doświadczenie i wiedza w prowadzeniu dział. gosp. – konieczność podniesienia kompetencji poprzez m.in. szkolenia; konieczność upowszechnienia zatrudnienia kandydatów z rynku</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Rady Działalności Pożytku Publicznego - Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej - Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej - PUP-y - Urzędy Miast, Gmin, Powiaty, Konwenty Starostów, Marszałków, Stowarzyszenie Gmin i Powiatów, Stowarzyszenia Metropolii itp. - Sieć Centrów Wolontariatu - Sieć SPLOT, WRZOS i inne infrastrukturalne - OFOP, Federacje Lokalne - NGO, Partnerstwa NGO - www.ngo.pl 	<ul style="list-style-type: none"> -broszury informacyjno-edukacyjne, z dobrymi praktykami -ogólnopolski projekt promocyjno-edukacyjny - podstrona na www.ngo.pl - prezentacje podczas spotkań dla JST - szkolenia/spotkania - Patronat (np. MPiPS) - wykorzystywanie zagranicznych doświadczeń
<p>- działalność gosp. to szansa na miejsca pracy – wprowadzenie preferencji w ramach staży organizowanych w NGO przez PUPy; promocja NGO jako miejsca pracy</p>	<p>Powyżej wymienione oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> - członkowie, wolontariusze, działacze, osoby zaprzyjaźnione z NGO - uczelnie, koła naukowe, biura karier, szkoły ponadgimnazjalne i gimnazja - Ministerstwo Edukacji - przedsiębiorstwa komercyjne w zakresie CSR 	<ul style="list-style-type: none"> - spotkania, szkolenia - kampania promocyjna - rekomendacje MPiPS - zapisy w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (art. 9) - praca z komisami sejmowymi, interpelacje parlamentarne, konferencja, lobbying - zapisy w minimum programowym szkół

		wszystkich poziomów
- lider z wizją zwiększa szansę powodzenia dział. gosp. – zbudowanie i zapewnienie systemu wsparcia dla liderów	- zarządy NGO - OWESy - doświadczeni liderzy - Parlament, Premier, Prezydent - liderzy biznesu - Stowarzyszenie Liderów	- inicjatywa wsparcia dla liderów (superwizja, motywacja, wymiana doświadczeń itd.) - opracowanie standardów działania/rozwoju liderów - szkolenia z udziałem doświadczonych liderów - łączenie lidera organizacji z liderem biznesu (mentoring, tutoring) - uwzględnianie tematu działalności gospodarczej w szkoleniach dla liderów
- obawy związane z prowadzeniem działalności gosp. – zapewnienie systemu wsparcia; przeprowadzenie kampanii promocyjnych z udziałem osób znanych w sektorze, promocja dobrych praktyk; wprowadzenie regulacji prawnych	- członkowie, wolontariusze, działacze, osoby zaprzyjaźnione z NGO - Sieć SPLOT, WRZOS i inne infrastrukturalne - Parlament, Premier, Prezydent - prawnicy, księgowi organizacji pozarządowych - Stowarzyszenie Księgowych w Polsce - Krajowa Rada Radców Prawnych	- spotkania, szkolenia, poradnictwo - praca z komisjami sejmowymi, lobbying - szkolenia, broszury branżowe - poszerzenie oferty edukacyjnej skierowanej do NGO o aspekty związane z prowadzeniem działalności gospodarczej

Współpraca z otoczeniem w organizacjach a działalność gospodarcza

Wnioski i rekomendacje	Adresaci rekomendacji	Promowany sposób wdrażania
- brak/mała znajomość ofert organizacji – stworzenie systemu promocji ofert; zapewnienie profesjonalnej sprzedaży;	- wszystkie NGO (nawzajem) - przedsiębiorcy - jednostki administracji publicznej	- stworzenie baz/ katalogów z ofertami NGO, np. na ngo.pl - stworzenie forum dyskusyjnego - polecenia,

<p>prezentowanie NGO jako partnera z konkretną ofertą dla biznesu; uświadomienie, włączenie tematu w dyskusje różnych ciał opiniodawczo-doradczych, struktur w których skład wchodzi osoby łączące sektory</p>	<ul style="list-style-type: none"> - OWESy - Sieć SPLOT, WRZOS i inne infrastrukturalne - komitety monitorujące, sterujące - Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju 	<p>opinie</p> <ul style="list-style-type: none"> - budowanie zaufania społecznego do NGO jako przedsiębiorcy - zapisy w systemie wdrażania funduszy UE nieograniczające udziału w konkursach NGO prowadzących działalność gospodarczą - upowszechnianie wymiany usług/ofert, bartery - promocja partnerów, w tym z biznesem, np. preferencyjne oferty - promocja produktów i świadczonych usług przez NGO
<ul style="list-style-type: none"> - mała współpraca NGO z przedstawicielami sektora publicznego, przedsiębiorstw i mediów – ważne jest budowanie podejścia lokalnego (w mniejszym zakresie sektorowego) - niewielki udział NGO w realizacji zadań publicznych zlecanych w przetargach – zmniejszenie ograniczeń w postępowaniach przetargowych 	<ul style="list-style-type: none"> - wszystkie trzy sektory - media lokalne - portale społecznościowe - instytucje oświatowe/edukacyjne - komitety, ciała opiniodawczo-doradcze - jednostki administracji publicznej - Rady Działalności Pożytku Publicznego, realizatorzy projektów wspierających funkcjonowanie Rad - jednostki administracji publicznej - Urzędy Miast, Gmin, Powiaty, Konwenty Starostów, Marszałków, Stowarzyszenie Gmin i Powiatów, Stowarzyszenia Metropolii 	<ul style="list-style-type: none"> - budowanie partnerstwa między sektorami - lokalne spotkania networkingowe przedstawicieli trzech sektorów - współpraca bieżąca z mediami lokalnymi - upowszechnianie dobrych praktyk - uwzględnienie tematyki działalności gospodarczej NGO w standardach RDPP, podczas spotkań i forum RDPP - zaangażowanie przedstawicieli władz lokalnych - wdrażanie Modelu współpracy jednostek administracji publicznej i organizacji pozarządowych

	itp.	- upowszechnianie klauzul społecznych - artykuły informacyjne/ programy edukacyjne
- niewystarczająca komunikacja, niski poziom edukacji obywatelskiej – rozwój działań informacyjno-edukacyjnych dla obywateli na temat sektora obywatelskiego i jego ekonomizacji	- instytucje odpowiedzialne za wdrażanie Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej i Regionalnych Planów Ekonomii Społecznej - OWESy - Ministerstwo Edukacji	- j.w. - zapisy w minimum programowym szkół wszystkich poziomów

Finanse w organizacjach a działalność gospodarcza

Wnioski i rekomendacje	Adresaci rekomendacji	Promowany sposób wdrażania
- niejasne dla NGO różnice między działalnością gospodarczą i odpłatną korzyścią publiczną, uchybienia w rozliczaniu działalności odpłatnej - likwidacja działalności odpłatnej korzyści publicznej	- Parlament, Premier, Prezydent - Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej	- zmiana w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie
- traktowanie przez Urzędy Skarbowe w zakresie stosowania zapisów ustawy o podatku o VAT NGO na równi jak firmy, bez uwzględniania faktu przekazywania przez nie środków na cele statutowe - wprowadzenie zwolnienia z uiszczania podatku VATu z prowadzonej działalności gosp. przez NGO	- Ministerstwo finansów - Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej - Ministerstwo Rozwoju i Infrastruktury - poszczególne ministerstwa sektorowe - jednostki administracji publicznej wszystkich szczebli - Rady Działalności Pożytku Publicznego - Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej	- analiza, zmiana i ujednolicenie przepisów prawnych i finansowych - interpretacje prawne, lobbying - edukacja NGO i przedstawicieli JAP

	<ul style="list-style-type: none"> - Urzędy Miast, Gmin, Powiaty, Konwenty Starostów, Marszałków, Stowarzyszenie Gmin i Powiatów, Stowarzyszenia Metropolii itp. - Sieć SPLOT, WRZOS i inne infrastrukturalne - OFOP, Federacje Lokalne 	
<p>- mała wiedza i świadomość przedstawicieli jednostek administracji publicznej i NGO w zakresie działalności gospodarczej NGO, kwestii finansowych z tym związanych – konieczność edukowania NGO/ urzędników w zakresie działalności gosp. NGO</p> <p>Nierówne interpretacje dla firm i NGO prowadzących działalność gospodarczą przez organy Państwa - równe interpretacje prawne dla wszystkich form działalności gospodarczej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej - Ministerstwo Rozwoju i Infrastruktury - poszczególne ministerstwa sektorowe - jednostki administracji publicznej wszystkich szczebli - NGO - Rady Działalności Pożytku Publicznego - Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej - Urzędy Miast, Gmin, Powiaty, Konwenty Starostów, Marszałków, Stowarzyszenie Gmin i Powiatów, Stowarzyszenia Metropolii itp. - Sieć SPLOT, WRZOS i inne infrastrukturalne - OFOP, Federacje Lokalne 	<ul style="list-style-type: none"> - edukacja NGO i przedstawicieli JAP - promocja, dobre praktyki
Rekomendacje, dotyczące aspektów podejmowanych w innych częściach strategii		
<p>- niejasności w zakresie stosowania zapisów ustawy o podatku o VAT – wprowadzenie zwolnienia/mechanizmu odzyskiwania VATu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerstwo finansów - Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej 	<ul style="list-style-type: none"> - analiza, zmiana i ujednoczenie przepisów prawnych i finansowych - interpretacje prawne, lobbying

<p>przez NGO od dotacji z JAP</p> <ul style="list-style-type: none"> - zmniejszająca się liczba filantropów – wdrożenie możliwości odliczania wszystkich darowizn odliczone od dochodu filantropów - nieuzasadnione określenie tylko kilku spośród 33 sfer działalności pożytku publicznego jako pozwalających na zwolnienie z płacenia podatku od osób prawnych - zwolnienie z podatku dochodowego od osób prawnych wszystkich, które działają w zakresie pożytku publicznego 		
--	--	--

Wizerunek III sektora a działalność gospodarcza

Wnioski i rekomendacje	Adresaci rekomendacji	Promowany sposób wdrażania
<ul style="list-style-type: none"> - obawy i brak wiedzy III sektora dot. dział. gosp. – stałe uświadamianie i edukowanie III sektora w zakresie roli działalności gosp. 	<ul style="list-style-type: none"> - III sektor 	<ul style="list-style-type: none"> - stworzenie atlasu dobrych praktyk - prowadzenie i promowanie edukacji nieformalnej w zakresie działalności gospodarczej NGO - organizacja wizyt studyjnych - stworzenie systemu zachęt finansowych dla NGO prowadzących działalność gosp., np. dotacje na uruchomienie działalności gospodarczej
<ul style="list-style-type: none"> - brak wiedzy otoczenia III sektora na temat 	<ul style="list-style-type: none"> - otoczenie III sektora 	<ul style="list-style-type: none"> - Pokazywanie dobrych praktyk

<p>działalności gospodarczej NGO – stworzenie systemu promocji i edukacji otoczenia sektora o roli działalności gospodarczej w NGO</p>	<ul style="list-style-type: none"> - JAP - przedsiębiorcy - obywatele - RDPP 	<ul style="list-style-type: none"> - wprowadzenie do programu nauczania z zakresu przedsiębiorczości informacji dot. III sektora, działalności gosp. NGO, przedsiębiorczości społecznej - edukacja RDPP, - edukacja pełnomocników ds. NGO w JAP wszystkich szczebli - budowanie relacji z biznesem w oparciu o CSR - promowanie i dbanie o transparentność prowadzenia działalności gosp. NGO
<p>- kreowanie negatywnego wizerunku przez media – wzmocnienie współpracy z mediami w zakresie budowania pozytywnego wizerunku NGO z działalnością gospodarczą</p>	<p>- media tradycyjne i elektroniczne</p>	<p>- edukacja medialna, promowanie dziennikarstwa obywatelskiego, krytyczny odbiór mediów.</p>

Podsumowanie

Wielkopolski Regionalny Panel Ekspertów miał trudne zadanie. Prowadzenie działalności gospodarczej jest dużym wyzwaniem, w szczególności z uwagi na konieczność zmiany wizerunku zarówno wewnątrz sektora jak i na zewnątrz i podniesienie kompetencji członków zespołów. Kierunek ten wydaje się jednak uzasadniony dla organizacji zainteresowanych rozwojem. Zyski z prowadzonej działalności gospodarczej mogą bowiem wesprzeć budowanie stabilności finansowej, niezależności, tworzenie miejsc pracy a w efekcie skuteczniejsze działania. Aby wesprzeć polskie organizacje pozarządowe w realizacji działalności gospodarczej przynoszącej zysk niezbędne są zmiany wynikające z dyskusji RPE, zestawione powyżej. Kluczowym postulatem jest likwidacja działalności odpłatnej. Są także sugestie związane z szeroko rozumianą edukacją społeczności i samych organizacji, burzeniem stereotypów i współpracą z innymi sektorami, w szczególności z przedsiębiorcami.